

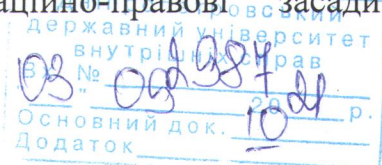
До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
у Дніпропетровському державному
університеті внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, Тихонової Олени Вікторівни – на дисертаційне дослідження Бондаренко Ольги Сергіївни «Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні», подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження стосується вкрай важливої для українського суспільства теми, адже одним із основних аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформа системи протидії корупції. Успіх цього процесу є передумовою зміцнення довіри громадськості до влади, зростання економічного потенціалу держави та покращення добробуту громадян України. З 2014 р. в Україні існує принципово нова система протидії корупції, яка має переважно превентивний характер і зосереджена на створенні ефективних механізмів запобігання корупції в суспільстві. За таких умов важливість вимог до окреслення основних засад, напрямів та особливостей протидії корупції в Україні потребує особливої уваги, а відтак ґрунтовного вивчення. Зазначене свідчить про актуальність дослідження Бондаренко Ольги Сергіївни. Крім того, актуальність дисертаційного дослідження «Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні» обумовлена і нагальністю оновлення вітчизняного антикорупційного та кримінального законодавства.

Дисертація виконана відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, а також у межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Організаційно-правові засади

функціонування правоохоронної, судової та фінансової систем України» (номер державної реєстрації 018U001317) і «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» (номер державної реєстрації 0120U100474).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Розглянувши дисертацію, можна зробити висновок, що автор дійсно провела ґрунтовне комплексне наукове дослідження, що відповідає поставленим меті та завданням. Обрана автором методологія та категоріально-концептуальні засоби відповідають стану сучасних наукових досліджень та завданням, поставленим у роботі. Їх застосування характеризується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їхнього соціального змісту і юридичної форми та здійснити розроблення концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні.

Мета дисертаційного дослідження полягає в розробленні на основі аналізу існуючих наукових підходів, чинного вітчизняного та зарубіжного законодавств і практики їх реалізації комплексної науково та практично обґрунтованої концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні, що спиралася б на галузевий підхід.

Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації становили наукові праці з філософії, економіки, державного управління, політології, соціології, психології, кримінального права та кримінології, а також інших правових наук, зокрема й зарубіжних учених. Нормативною основою дисертаційного дослідження були Конституція України, міжнародні договори України, нормативно-правові акти національного законодавства радянського та сучасного періодів, проекти законів, що визначають засади протидії корупції в Україні, законодавства низки зарубіжних країн.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження були: статистичні дані МВС України, Офісу Генерального прокурора України, НАБУ, НАЗК, АРМА; статистичні дані міжнародних громадських організацій

антикорупційного спрямування; результати анкетування 300 працівників правоохоронних органів для з'ясування їх думки щодо причин, умов та заходів, необхідних для протидії корупції в правоохоронних органах.

Ознайомлення із дисертаційним дослідженням дає підстави для висновку, що воно містить поглиблене обґрунтування теоретичних основ проблеми протидії корупції у розрізі кримінального права та кримінології, а положення і висновки, які виносяться автором на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. Наукова новизна дослідження досягається як при постановці проблеми, так і в способі її вирішення.

Характеристика змісту роботи. Змісту дисертаційного дослідження притаманний досить високий теоретичний і науково-методологічний рівень вирішення поставлених завдань. Дисертаційне дослідження є цікавим і ґрунтовним, має теоретичне і практичне значення. Авторкою піднімається чимало дискусійних питань та надається законодавчо та доктринально обумовлене рішення щодо кожного з них.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що надане дисертаційне дослідження є однією з перших спроб комплексно на монографічному рівні на основі використання комплексного й системного підходів розробити галузево профільовану та ефективну концепцію кримінально-правової протидії корупції з урахуванням останніх наукових досягнень, положень міжнародно-правових актів антикорупційного спрямування, положень національного права, узагальнень правозастосування і позитивних рис зарубіжного досвіду. На підставі проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Зокрема, обґрунтовано, що поняття «корупція» є міждисциплінарним та широковживаним, оскільки досліджується не лише фахівцями в галузі права, а й соціології, політології, економіки, державного управління та психології. Кожна з цих наук наповнює його своїм специфічним змістом. Формулювання універсального визначення корупції є дуже важким, але водночас важливим завданням. Адже окреслення

та уніфікація понять є запорукою реалізації принципу правової визначеності, що також є складовою конституційного принципу верховенства права (підрозділ 1.3).

Ольгою Сергіївною досліджується складові поняття «протидія» та запропоновано розділяти його на запобігання та боротьбу з корупцією. Нам імпонує авторський підхід щодо необхідності такого поділу заходів протидії корупції, адже згідно з ним буде реалізовуватись комплексність протидії всім проявам корупції на всіх рівнях та за всіма напрямками (стор. 104–107).

Досить цікавим і новітнім у дисертації Бондаренко Ольги Сергіївни постає пропозиція оновлення переліку корупційних кримінальних правопорушень та віднесення до них легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, декларування недостовірної інформації, неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та інших (стор. 157, 167–169). На мою думку, подібні пропозиції спрямовані на забезпечення протидії всім діянням, що названі корупційними у міжнародних нормативно-правових актах антикорупційного спрямування. Адже, наприклад, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, завдає шкоди суспільним відносинам, які забезпечують легальну економічну діяльність, порушує принцип рівноправності суб'єктів економічної діяльності. Варто погодитися з дисертантом, що такий «вибірковий» законодавчий підхід до визнання корупційним того чи іншого кримінально протиправного діяння обумовлювався його поширеністю та небажанням суб'єктів, які його вчиняють, зазнавати тих несприятливих наслідків правового характеру, що характерні за вчинення саме корупційних кримінальних правопорушень (стор. 166).

Особливо хотілось би відмітити, що автором надано дуже розлогу класифікацію корупційних кримінальних правопорушень за багатьма критеріями. Класифіковано корупційні кримінальні правопорушення:

- 1) за видом кримінального правопорушення: проступки й злочини;

2) за видом родового об'єкта складу кримінального правопорушення: проти власності; у сфері господарської діяльності; проти громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; проти встановленого порядку несення військової служби; 3) за організацією групування в тексті примітки до ст. 45 КК України: учинювані шляхом зловживання службовим становищем та окремі корупційні кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 4) за повнотою ознак корупційності: безумовно корупційні та умовно корупційні; 5) за предметом корупційних кримінальних правопорушень: а) за правовим режимом речей, що є предметами корупційних кримінальних правопорушень: ті, що перебувають у цивільному обороті або обмежені в ньому; б) за особливістю характеристик предмета: корупційні кримінальні правопорушення без особливих характеристик його сутності й корупційні кримінальні правопорушення, що мають певні додаткові характеристики предмета їх складу (вартість, розмір); б) за суб'єктом: службова особа юридичних осіб публічного права; службова особа юридичних осіб приватного права; особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг; працівник підприємств, установи та організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації; загальний суб'єкт; військова службова особа; 7) за метою: учинювані для одержання неправомірної вигоди, а також ті, що не мають цієї мети; 8) за підслідністю: ті, що підслідні НАБУ, Державному бюро розслідувань України та підслідні Національній поліції (підрозділ 2.2).

Автором надано визначення «корупційного кримінального правопорушення». Під ним запропоновано розуміти кримінальний проступок або злочин, спрямований проти встановленого законодавцем порядку здійснення службовими особами органів державної влади й місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, особами, що надають публічні послуги своїх, повноважень (стор. 151).

Заслугове на схвальну оцінку авторське обґрунтування, що наявність у державі дієвої системи ЗМІ є фундаментом для реалізації принципу гласності в діяльності публічної адміністрації та забезпечення ефективного прозорого нагляду за її діяльністю. Здатність вітчизняних журналістів бути активними учасниками антикорупційних реформ підтверджується чималою кількістю журналістських корупційних розслідувань і гучних викриттів, що в подальшому призвели до відкриття кримінальних проваджень. Основними напрямками діяльності вітчизняних ЗМІ у протидії корупції є: 1) розкриття та опублікування інформації про корупційні діяння; 2) можливість одержання публічної інформації шляхом подання запиту про доступ до публічної інформації; 3) журналістські розслідування корупційних діянь та діянь, пов'язаних із корупцією (підрозділ 3.2). Водночас доведено, що участь ЗМІ в протидії корупції стримують із кількох причин. По-перше, вітчизняне законодавство про ЗМІ доволі детально описує теле-, радіо- й друковані засоби масової інформації, але майже повністю уникає правового регулювання інтернет-ЗМІ. Для усунення цієї прогалини авторка пропонує ухвалити відповідний спеціалізований закон, який обов'язково повинен містити положення про порядок реєстрації інтернет-ЗМІ, орган, що реалізовуватиме функцію нагляду та контролю за їх діяльністю, принципи діяльності (свободу слова, неупередженість, достовірність, компонування державної підтримки й саморегулювання), правовий статус працівників таких ЗМІ, відповідальність за порушення законодавства у цій сфері.

Значну увагу приділено зарубіжному досвіду протидії корупції. Так, Ольгою Сергієвною проаналізовано заходи запобігання корупції залежно від моделі її розвитку: європейської (Фінляндія, Норвегія), азійської (Японія, Сінгапур), англо-американської (США, Канада). Із проаналізованих заходів вибрано такі, що можуть бути запозиченими у вітчизняне правозастосування: 1) на основі досвіду Фінляндії запропоновано вдосконалити освітню та просвітницьку антикорупційну діяльність серед населення України (стор. 367); 2) на основі досвіду Сінгапуру вважаємо необхідними стандартизувати систему оплати праці для державних службовців і працівників, які надають такі послуги в приватній сфері (стор. 372); 3) з огляду на позитивний досвід Сінгапуру пропонуємо розробити систему суворого контролю не лише за процесом розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень, а й за винесенням вироків корупціонерам у межах розумних строків (стор. 373); 4) на основі досвіду США передбачити сувору дисциплінарну відповідальність за порушення правил етичної поведінки державних службовців (стор. 375); 5) з огляду на досвід США запровадити обов'язкову щорічну перевірку службових осіб, які займають особливо відповідальне службове становище, на поліграфі (стор. 376).

На схвалення заслуговує й ціла низка інших положень дисертації.

Поряд з позитивною в цілому оцінкою дисертації Бондаренко Ольги Сергіївни, вважаю доцільним висловити критичні зауваження щодо окремих її положень і висновків. Деякі висновки автора носять здебільшого описовий характер, що утруднює їх практичну реалізацію. У роботі висловлена низка міркувань, що викликають заперечення, хоча самі по собі вони є дискусійними.

1. У підрозділі 1.3. дисертаційного дослідження авторка зауважує, що «Для розроблення дійсно ефективного поняття законодавець часто спирається на досвід зарубіжних держав» (стор. 73). У подальшому наведено визначення поняття «корупція» з нормативних документів Киргизької

Республіки та США. Водночас, не визначено який саме із запропонованих підходів дисертант вважає прийнятним.

2. У розділі 2 дисертаційного дослідження детально проаналізовано сутність корупційного правопорушення та корупційного кримінального правопорушення. Водночас не визначено підстави співвідношення корупційного кримінального правопорушення та правопорушення, пов'язаного з корупцією. Я вважаю, що подібний аналіз дозволив би збагатити дослідження.

3. Авторка зазначає, що жорсткий підхід у контексті відповідальності та покарань за корупційні діяння, не завжди є виправданим (стор. 184). Поряд з цим у підрозділі 2.3. наголошується на необхідності криміналізації окремих правопорушень, пов'язаних з корупцією (порушення встановлених законом обмежень щодо отримання подарунків, порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, невжиття заходів щодо протидії корупції). З огляду на викладене вказана пропозиція потребує додаткової аргументації.

4. Четвертий розділ висвітлює галузевий підхід вживання заходів протидії корупції. Авторка досліджує протидію корупції у політичній, економічній, судовій, медичній, освітній, спортивній галузях та у діяльності правоохоронних органів. Водночас науковий інтерес становить і протидія іншим видам корупції, які дисертант залишив без уваги.

5. Погоджуюсь з дисертантом, що громадськість є важливим суб'єктом протидії корупції. Поза тим, недостатньо обґрунтованою видається позиція щодо необхідності поширення на іноземних громадян національного режиму в контексті антикорупційних правомочностей (стор. 248).

Водночас, наведені спірні точки зору і висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка носить самостійний і творчий характер, має наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність і актуальність досліджуваної

теми та власний підхід до її розгляду дисертантом. У дослідженні автору вдалося досягти його мети.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані в: науковій діяльності – як основа для подальших досліджень протидії корупції в Україні практичній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності підрозділів; освітньому процесі – під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять із дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінальна юстиція», «Основи запобігання злочинності», «Сучасні проблеми правового регулювання запобігання корупції в Україні».

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату. Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених Міністерством освіти і науки України вимог. Структура дисертації, яка складається з п'яти послідовних розділів, є логічною. Ці розділи відображають складові концепції кримінально-правової протидії корупції в Україні. Використання належної методологічної та інформаційної основ дисертаційного дослідження дозволило отримати нові науково обґрунтовані результати, які мають теоретичне і практичне значення.

Повнота висвітлення результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки і рекомендації дослідження висвітлено автором у 55 публікаціях, зокрема, в 1 монографії, 14 наукових статтях у фахових виданнях України, 8 періодичних наукових виданнях, що індексуються БД Scopus та Web of Science; 3 статтях у закордонних виданнях, 22 тезах доповідей на конференціях і семінарах, 7 працях, що додатково відображають наукові результати дисертації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Усе викладене дає підставу для висновку про те, що дисертаційне

дослідження «Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні» виконане на належному науково-теоретичному рівні, є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову проблему, тобто має суттєве значення для науки кримінального права та кримінології, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною значущістю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а його авторка – Бондаренко Ольга Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри забезпечення економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

О. В. Тихонова

*Лідше заступити.
Дов. рек. ВННВС
Ванган поліді.
В. Власюк*